

«RĂZBOIUL» ȘI «PACEA» ÎN SUFLETUL POPORULUI ROMÂN

Într'o vreme când din nou, ca în vremea sfâșierilor între triburi și a unor năvăliri barbare, care, orișicum, ucideau mai puțini oameni, cu mijloace de luptă mai puțin expeditiv, fiecărui membru al unei națiuni i se dă învățătura să se pregătească pentru exterminarea, dacă se poate totală, a altelei sau a cât mai multe, când educația energetică începe din copilărie, dând viitorului luptător toate mijloacele trebuitoare ca să ajungă la o victorie a violenței, care ar fi singurul scop al vieții, e bine să se caute în adâncurile psihologiilor naționale ceea ce poate să arăte gândul care, pe vremuri, înaintea teribilei noastre civilizații tehnice, era în sufletele acelor de la cari venim noi cu încredințarea neroadă că în toate privințele suntem mai sus, dacă nu și mai buni, decât dânșii.

În ce privește războiul, fiecare nație are concepții ce vin și din trecutul ei cel mai îndepărtat, care lasă acele sedimente peste care clădesc apoi veacurile următoare. Cine a început prin războiu, cine pe războiu a întemeiat societatea și a clădit Statul nu se va putea despărți niciodată, orice religie ar primi, orice civilizație ar adopta și desvolta chiar, de această amintire, prefăcută în instincte.

Două mari lumi naționale de astăzi o învederează: cea germană și cea engleză.

Germanii au apărut luptând. Acum câteva zile, s'a sărbătorit în Germania nu știu ce aniversare a primei afirmări de civilizație, de civilizație originală. Această socoteală nu s'ar potrivi cu aceea, mult mai modestă, pe care o făcea, acum câteva decenii, un așa de mare istoric ca Lamprecht, care era totuși un călduros naționalist german. Dar comemorarea primei lupte germane pe care o cunoaște istoria ar trimete desigur la o dată foarte adâncă. Din acest șir de lupte, în care biruința e amestecată cu înfrângerea, a rămas la poporul acesta convingerea, mai mult: simțul, că e făcut ca să domine lumea. Îmi amintesc cazul, de acum vreo treizeci de ani, al Germanului din Macedonia care făcuse o călcare de lege și care, mult înainte de cartea d-lui, Hitler, fugea pe acoperișuri, declarând că în ruptul capului nu se poate lăsa prins, el fiind un German.

Și, pe de altă parte, cum, peste vechiul fond celtic, Englezul reprezintă cucerirea anglo-saxonă și epopeea maritimă a Normanzilor, desigur că de acolo vine avântul care a dus această extraordinară rasă de neînfrântă voință peste toate mările, pe țărmurile tuturor continentelor, unde vechii născuți ai pământului au un fel de sfântă datorie de a se supune năvălitorului, de a-l asculta și servi, de a munci pentru dânsul.

Așa fiind, nu numai că astfel de oameni au un cuvânt al lor pentru războiu, dar acest cuvânt ieșit dintre buzele amenințătoare a fost primit de alții, de rasele mai slabe, care au fost atacate și puse în genunchi de bandele luptătoare pe uscat și de temuții pirați ai mărilor. Astfel, la rasa din care și noi facem parte, vechiul cuvânt latin, roman, de bellum a dispărut cu desăvârșire, după ce răsunase învingător, și vom reveni asupra acestui frumos cuvânt strămoșesc, pe câmpiile de luptă ale trei continente. În loc s'a impus, cu groaza ciocnirilor barbare, dacă nu krieg, pe care l-au preferat noii Germani, vechiul war, păstrat în limba engleză din care, cu fonetica gală, s'au făcut guerre și guerra, la Francezi și la Italieni, la Iberici de asemenea.

Una din dovezile că la noi nu se poate atribui un mare rol stăpânirii germane, care a fost numai de lagăr, și nu de Stat cărmuitor, e că în latinitatea noastră răsăriteană, pe unde au trecut atâtea seminții de acestea, n'avem pentru războiu ceva care să vie din limba lor.

Altfel a fost cu Slavii, de la cari am luat acest cuvânt de războiu, pe care, în vremea când căutam, copilărește, a ne latiniza cât mai mult ca formă, am voit să-l înlocuim cu caraghioasa creațiune pe care limba a răspins-o îndată, cu toată favorizarea oficială, de resbel, în care ni plăcea să recunoaștem pe romanul bellum.

Am zis, deci, după Slavi «războiu», deși Neculce are cuvântul de «nepace» pentru starea de lucruri în vreme de războiu. Alți continuatori în Sud-Estul Europei ai vechilor civilizații clasice, Grecii, n'au făcut aceasta. Deși au părăsit din vocabularul clasic cuvintele pentru apă, pâne, vin, cal și așa mai departe, ei nu s'au despărțit de cuvântul elenic pentru războiu: polemos.

Aceasta ne îndeamnă la unele reflecții, în care se poate amesteca și acea parte din cuvintele care sânt în legătură cu o asemenea acțiune.

La Greci, de sigur în mare parte urmași ai Elinilor de odinioară, n'a fost o cucerire slavă. Triburi de această rasă s'au strecurat pe încetul ori au fost colonizate de Imperiul de Răsărit, care continua pe cel roman. A lipsit ciocnirea cu un grup de oameni stând o bucată de vreme în fața celui alt, străinul aducând cu el inițiativa, lucrul nou, care se cere numai cu numele pe care-l aduce acela. De aici conservarea lui «polemos».

Ca și la Romanicii din Apus, noi am avut a face cu elemente străine, dușmane, vrăjmașe, alcătuite în bandă, care ne-au impus pentru această frământare sângeroasă cuvântul lor.

Dușman e un termen de origine turanică, Yrăjmaș (în legătură cu Yrajba), un nume care vine de la Slavi. Noi n'avem cu ce numi o samă de oameni veniți contra noastră. Acest contra e un neologism; împotriva și protivnic sunt iarăși numiri slave. E foarte interesant pentru blândețea sufletească a poporului nostru că din contra latin, pe care noi nu l-am pierdut, s'a făcut acel către, care înseamnă, nu pornire inamică asupra cuiva, ci îndreptare prietenească spre dânsul.

N'am avut un Stat, după ce ne-a părăsit și Roma Apusului și Roma Răsăritului, în mijlocul roirii tuturor popoarelor și uneori, nu supt apăsarea lor, fiindcă nici ele n'aveau Stat, dar cu datoria de a ne răscumpăra de la dânsese, hrânindu-le și făcându-le daruri. Neavând Statul, cu politica lui de ambiție și de cucerire, «cucerire», de la conquerir, e un cuvânt nou, făcut sub influența lui cucernic, care înseamnă cu totul altceva, noi n'am avut tendința războiului, prin urmare nici nevoia a-l numi.

Dar aceasta nu înseamnă că n'am voit, știut și putut rezista. De fapt, toată istoria noastră, admirabilă pentru cine o înțelege, nu e altceva decât epopeea, - nu plângerea lirică, de doină, hora și alte danțuri dovedind puterea temperamentului luptătorilor -, epopeea unei rezistențe mai mult decât milenare.

În acest timp, contra oricui, căci nu ne-am înspăimântat, - cuvânt latin, de la expavimentare -, de numărul și de puterea nimănu și am ținut drept steagul contra oricărui năvălitor -, «năvălirea», năvala sunt cuvinte slave -, noi am dat lupta, am luptat. Din același fond comun Francezii au lutte și Italienii lotta, dar mi se pare că este o deosebire, sensul cuvântului românesc fiind mai puțin individual și însemnând o acțiune cu mult mai serioasă. Luptând ca luptător, cuvânt derivat care e la ceilalți Latini cu același înțeles, noi am putut bate pe adversari, în bătăile ce le-am avut cu dânsii. Dacă bătălie e nou, din secolul al XVIIIlea, a bate are la noi o întindere foarte largă: ca și la ceilalți, se bat snopi, dar și câinii bat:

*I-auzi, mamă, câinii bat,
Peștorii intră-n sat*

Pentru că lătratul lor, - numai noi am păstrat pe latinul latrare, și din cauza însemnătății vieții păstorești la Români, - e ceva agresiv, pornit spre atac contra celui ce amenință sau pătrunde.

Am putut și învinge, fiind învingători. Cuvântul e latin, iar cel slavon, strecurat alături, și nu numai prin literatură, a birui, reproduce firea exploatoare a barbarului, fiindcă înseamnă a lua birul de la cel care nu s'a putut împotrivi în luptă. Am putut înfrânge, alt cuvânt latin, căruia nu-i corespunde nimic în celelalte limbi romanice, enfreindre francez, care nu vine dela frein, «frâu», neavând de loc sensul de triumf asupra dușmanului.

Învingător, «înfrângător», iar supus, de la subponere, «a pune dedesupt », e activ, pe când Latinii

apuseri au sujet, assujettir, soggetto, de la subiacere « a zăcea dedesupt», pasiv. Și peste mai mult decât un neam, care a isprăvit pierzându se apoi în mijlocul nostru, am domnit, ca domni.

Am fost și învinși. Prin înfrângerea suferită, noi am fost supărați și asupriți. Amândouă cuvintele, venite de la Romani, au schimbări de înțeles foarte caracteristice, care se întâmpină numai la noi. Nici într'o altă limbă romanică tristeța, jalea nu se rostește printr'un termin care să însemne o luptă pierdută, o sfortare zdrobită, cum e acest supărat, din superatus. Și, iarăși, asuprirea, de aceeași origine, din același cuvânt în legătură cu războiul nenorocit, ni se înfățișează ca rezultatul acestui singur nenoroc în lupta cu dușmanul.

Dar am fost și doritori de pace.

Era așa de mare lucru «pacea romană», dând tuturor neamurilor puțința de a lucra, de a folosi și de a se ferici, încât cuvântul a trecut în toate limbile ce vin din graiul latin. Niciuna n'a luat ceva de la Frieden al Germanilor, iar, în partea noastră, de la mir al Slavilor, - a lovi la mir poate fi în legătură mai curând cu înțelesul bisericesc, iar rarul, provincialul mirșag, pentru pace, e un dublu bastard, slav și unguresc -, ci prin Normanzii francezi, pax a trecut în peace al Englezilor. Și totuși la acești aprigi războinici pacea era destul de prețuită pentru a fi introdusă în numele glorioase ale șefilor și regilor, de la Friedreich-Frederic și de la Frieda la Miroslov, «gloria păcii», la Miroljub, «iubitor de pace», și la Dragomir, cu același înțeles.

Sfințită și de spiritul de caritate al creștinismului, pacea a intrat în comoara morală de căpetenie a tuturor națiunilor. Ea se întinde la noi în toate domeniile. De la dânsa pleacă o sumă de cuvinte, neconținut întrebuințate. S'a adaus și un sufix slav în pașnic. Împăcăm, cuvânt popular, pe când la Francezi «pacificarea» e exprimată printr'un neologism. Împăciuim, ceea ce înseamnă numai pregătirea împăcării. Cunoaștem cuvinte și atitudini de împăciuitori.

Înainte de a căpăta, prin imitarea instituțiilor revoluționare din Apus, judecători de pace, sarcina de a ținea pacea satelor, în care se mărginea cea mai veche vieață a noastră, era încredințată acelor «oameni buni și bătrâni», senatorii așezărilor romane, în care era ceva din maiestatea bărboșilor părinți ai străbunei Rome, când Galii năvălitori s'au găsit, impresionați, înaintea simplei și solemnei lor adunări. Cu acești făcători de pace n'am avut nevoie, veacuri întregi, «împăcându-se» oamenii între dânșii, «plătindu-și» sau «iertându-și» păcatele și greșelile, de prescripțiile pedepsitoare, de cele mai multe ori adăugind nedreptatea legii la nedreptatea faptului, din codurile de împrumut.

NICOLAE IORGA

Din volumul „Sfaturi pe întunec”, 1936-1938, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”